

УДК 340.12

О.О. МИРОНОВА, канд. юрид. наук, доц.,
Кримський Юридичний інститут Одеського державного університету внутрішніх справ

СТАБІЛЬНІСТЬ ЗАКОНУ У ПОЛІКОНФЕСІЙНІЙ ДЕРЖАВІ

Ключові слова: світська держава, конфесійне панування, правова норма, релігійна норма, закон, стабільність закону

Після здобуття Україною незалежності почалось створення системи нового українського законодавства, а потім розпочався період його стабілізації. Проте, законодавство продовжує суттєво змінюватися. Більшість нормативно-правових актів є нестабільними, що негативно впливає на правосвідомість громадян, зменшує повагу до закону.

Україна – поліконфесійна, а відповідно до Конституції України – світська держава. Стабільність закону є одним із важливіших факторів розвитку такої держави.

Серед вітчизняних дослідників, які зробили вагомий внесок у розробку питань, пов'язаних з теорією закону, потрібно назвати: В. Журавського, А. Зайця, О. Зайчука, М. Козюбру, О. Копиленка, В. Погорілка, Ю. Шемшученка, С. Бобровника, І. Осіку, А. Ткачука та ін.; серед російських та іноземних вчених – С. Алексеєв, І. Басков, Д. Керімов, В. Кудрявцев, О. Лукашева, Ю. Тихомиров, Т. Худойкіна, Г. Чернобель.

Разом із тим, попри достатню наукову розробку, проблема ролі стабільності закону у поліконфесійній державі окремо не отримала належного висвітлення. В працях зазначених вчених знайшли відображення лише окремі аспекти проблеми стабільності закону в цілому. Враховуюче зазначене, можна вважати, що обрана тема дослідження є актуальною як з точки зору теорії держави і права, так і з точки зору необхідності виявлення факторів, що безпосередньо впливають на стабільність закону у поліконфесійній державі.

Тому метою роботи є наукове дослідження поняття “стабільність закону”, а також

визначення факторів, що безпосередньо впливають на стабільність законів у поліконфесійній державі. Наукова новизна одержаних результатів полягає у визначенні впливу закону на стабільність поліконфесійного суспільства.

Протягом тисячоліть правова думка та законодавство різних цивілізацій мали фундаментом і світоглядними орієнтирами постулати тих або інших релігій, незалежно від відношення до релігії самої влади. Відомі в наші часи найдавніші пам'ятки правової думки та законодавства спочатку були включені в релігійний контекст, а судові процеси супроводжувалися релігійними ритуальними формулами й обрядами. Міркувати про закон, це було виключним привілеєм жерців головних божеств.

Характеризуючи взаємозв'язок релігій та права з позиції порівняльного правознавства, Р. Давид зазначає: “Порівняльне право показує нам безліч праворозумінь. Воно знайомить нас із суспільствами, в яких відсутнє наше розуміння права; із суспільствами, в яких право тісно пов'язане з релігією й становить її потаємну частину” [1, с.9-10].

Релігія та церква донині відіграють помітну роль не тільки в теократичних державах, але й у більш розвинутих у світському відношенні й цілком секуляризованих країнах Західної Європи, Латинської Америки, США. Стосовно країн, що утворилися після розпаду СРСР, колишній пригноблений стан релігій та церков змінився постійним зростанням їхнього впливу в найважливіших сферах політико-правових відносин.

Яскравим прикладом вищезазначеного є преамбула Конституції України, в якій зроблено посилання на Бога, не дивлячись на те, що в Україні проголошується режим відокремлення релігії від держави, який характеризується наступними положеннями [2, с.90-91]:

1. Держава та її органи не мають права контролювати відношення своїх громадян до релігії та не здійснюють облік населення за цією ознакою.

2. Держава не втручається у внутрішню суспільну релігійну діяльність, якщо при цьому не порушуються діючі закони. В тому

числі держава не втручається в зміст віровчень, обрядів, церемоній культів та інші форми задоволення релігійних потреб, у внутрішнє самоврядування релігійних організацій, до взаємовідносин з віруючими, а також не контролює витрати коштів, що пов'язані з задоволенням релігійних потреб.

3. Держава не надає релігійним об'єднанням матеріальної або іншої, в тому числі фінансової, допомоги.

4. Релігійні об'єднання не виконують за дорученням держави ні яких юридичних функцій.

5. Релігійні об'єднання не втручаються у справи держави, а займаються лише питаннями, що пов'язані з релігійною діяльністю. Держава охороняє законну діяльність релігійних об'єднань.

Ми можемо по-різному ставитися до концепції світської держави, обговорювати її переваги та недоліки, однак маємо визнати, що сьогодні ця концепція фактично безальтернативно панує у всіх європейських країнах (навіть у тих, де церква формально не відокремлена від держави), а також у більшості неєвропейських країн. У поліконфесійній Україні альтернативи такому підходу немає. Це твердження, звичайно, не можна інтерпретувати в тому розумінні, що ми обираємо між вірою і толерантністю та віддаємо перевагу останній. Навпаки, ми віримо і сповідаємося, що щира віра не може бути плодом насильства - вона народжується у свободі.

Конституція України – це Основний Закон держави, який закріпив основи конституційного ладу та основи функціонування механізму держави. Аналіз впливу норм Конституції на суспільний лад показав, що положення ст.35, яка закріпила світський характер державної влади, фактично породжує зіткнення інтересів влади - державної та локальної (місцевої). Річ у тому, що Конституція своїм змістом не відображаючи поліконфесійність України, тим самим не відображає інтересів народу. Народ України є поліконфесійним - католицька західна Україна, відносно світський центральний регіон, окремий статус у Криму на території якого мешкає понад 120 національностей, об'єднані у 50 конфесій. В кожному випадку релігія оказує вплив на мі-

сцеву владу з можливим провокуванням релігійного розколу.

Релігійний розкол часто застає правову систему держави зненацька, що неминуче провокує релігійний конфлікт, гострота якого залежить від того, яка вага у суспільстві групи, що “відкололась”, та як може діяти закон у ситуації, що склалась. Наприклад, при інституційному конфлікті держави та релігійної організації, держава може визнати поза законом таку релігію та позбавити таким чином релігійну організацію визначеного статусу.

Правовим джерелом внутрішніх релігійних конфліктів слід вважати не гнучкість правової системи, яка в більшості своїй може бути орієнтованою на моноконфесійність та не розрахована на присутність у суспільстві різних світоглядів та способів життя. В наслідок цього, держава або проявляє нетерпимість до нових релігійних утворень та застосовує по відношенню до них систематичні насильства, або в наслідок не регулювання цього питання законом породжує безлад. Як результат, розрушується право і держава, як би вона не намагалась зберегти конфесійний характер своїх законів, примушена ввести в них принцип віротерпимості. Віротерпимість є першою умовою формування свободи совісті та віросповідання [2, с.92].

Поняття стабільності відомо кожній людині. Застосовується воно у різних галузях: математиці, механіці, техніці, хімії, біології, соціології, політології, філософії. Але нас цікавить, як це питання розглядається у праві.

Під стабільністю закону розуміється здатність закону бути адекватним регулятором суспільних відносин впродовж тривалого часу без внесення до нього концептуальних (змістовних) змін [3, с.6].

Вважається, що часта зміна законів підриває повагу до них [4, с.155]. Призначенням стабільності закону є формування та скріплення системи законодавства. Слід погодитися з Д.А. Монастирським, що стабільність закону забезпечує повноцінну реалізацію закону, адже люди мають змогу вивчити його під час реалізації своїх прав і виконання обов'язків протягом тривалого часу. Тривале

застосування закону показує недосконалі його елементи й дає можливість підготувати адекватні, системні зміни до нього [3, с.87].

Правовий хаос, як наслідок кризи в суспільстві і як причина нестабільності законодавства, для держави має вкрай негативні наслідки. Ще прадавні говорили: *лат. perditissima (corruptissima) republika plurimae leges* – чим ближче держава до занепаду, тим чисельніші її закони.

Часті зміни та доповнення законодавчих актів призводять до колізії як всередині цього акту, так і до колізії змінених норм із нормами інших актів. Зрозуміло, що стабільні закони є запорукою стабільності і безколізійності правової системи в цілому. Проте, практика законодавчої діяльності Верховної Ради України свідчить про нехтування цими принциповими засадами правотворчості.

Спонтанність у законотворчій роботі відбивається на якості правових актів, при цьому нехтуються основоположні принципи права, наукові істини, тобто “право юристів”, “наука права” [5, с.225].

Крім зазначеного, слід відмітити появу в Україні такого нового джерела права, як політична доцільність або політичний прецедент, коли закони приймаються не як результат законодавчого процесу, а як результат політичного процесу, політичної необхідності. Все це призвело до того, що сьогодні суспільна ситуація характеризується відсутністю авторитетів серед політиків та наявністю релігійних авторитетів, авторитету церкви та її лідерів.

Наприклад, за результатами опитування населення м. Ялта виявилось, що більшість її жителів не вірять діючій владі і пропонують створити Раду старійшин, як консультативний орган влади. Крім цього, в основу Уставу територіальної громади вони пропонують покласти 10 релігійних заповідей [6]. Таким чином спостерігається сучасний вплив релігії на світський закон.

Аналіз сучасної ситуації, що склалась в Україні, дозволив зробити висновки, що на стабільність закону та суспільства вагомий вплив мають наступні фактори:

1. *Вибір зовнішніх орієнтирів.* Не дивля-

чись на те, що в Україні проголошений світський характер держави, діяльність її органів аж ні як не може вважатися вільною від різних релігійних впливів. У даному випадку мова може йти про такі форми впливу, як опосередкована дія на політиків і чиновників традицій, сформованих релігією, та безпосередній вплив на них їх власних сповідань.

Далеко не всі політики та чиновники є нейтральними до питання відношення до релігії. У багатьох з них є свої симпатії та антипатії. У державі завжди існувала спокуса до створення тіньових механізмів впливу на Церкву та її ієрархів. Однак, якщо в тоталітарних державах такі механізми й могли вплинути на церковне життя, то в сучасних демократичних країнах ці механізми, навіть якщо й мають місце, то виявляються неефективними. Не є винятком і сучасна Україна.

Аналіз релігійної політики Української держави впродовж 1992-2009 років свідчить, що всі Президенти України (Л. Кравчук, Л. Кучма та В. Ющенко) були і є прихильниками створення «єдиної Помісної Церкви», вбачаючи в ній один з механізмів становлення й консолідації української нації [7]. Яскравим прикладом в Україні є й голова Київської міської ради, який є прихильником найбільшої в Європі протестантської церкви «Посольство Божье» [8].

Існує зворотній зв'язок – практично всі релігійні організації прагнуть оказувати найбільш сильний вплив на людей, що мають доступ до влади. Це стосується як «традиційних», так і маргінальних релігійних груп.

2. *Зовнішній конфлікт між церквами* має також негативний вплив на стабільність поліконфесійного суспільства. В Україні існує проблема діалогу між Українською Православною Церквою та «неканонічним православ'ям» - УПЦ КП і УАПЦ. У розколі з законним Священноначалієм і світовим Православ'ям опинилися мільйони людей. І якщо якась частина з них перебуває у розколі внаслідок певного свідомого вибору, то багато простих віруючих, і навіть їхніх служителів, перебувають сьогодні в канонічній ізоляції швидше через відсутність належної догматичної та канонічної освіченості.

3. *Активний вплив церкви та релігії* взагалі відчувається *під час передвиборчої агітації*. Сьогодні церква активно висловлює електоральну зацікавленість і соціальний популізм, приймає участь у формуванні якості еліти. На формування релігійних поглядів широкий вплив має політична та наукова мода.

В Україні релігія, як і законодавство в цілому, залежить від зовнішніх факторів. Це характеризує релігійну нестабільність суспільства.

Безумовно, ці питання не можна дослідити в межах однієї статті, вони потребують подальшого вивчення. Досить цікавим, на наш погляд, буде продовження дослідження цієї теми з позиції законодавчого регулювання питань свободи віросповідання в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Синозы. - М. : Междунар. отношения, 1999. - 399 с.
2. Тихонравов Ю. В. Судебное религиозоведение / Ю. В.Тихонравов. - М. : ЗАО «Биз-

нес-школа «Интел-Синтез», 1998. - 272 с.

3. Монастирський Д. А. Стабільність закону: поняття, сутність та фактори забезпечення: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Д. А. Монастирський. - К., 2009. - 199 с.

4. Капустин М. Н. Теория права. Общая догматика / М. Н. Капустин. - М. : Типография Московск. ун-та, 1868. - Т. 1. - 352 с.

5. Дністрянський С. С. Соціальне поняття права. Академічна юридична думка / укладачі: І. Б.Усенко, Т. І. Бондарук ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. - К. : Ін Юре, 1998. - 368 с.

6. В устав Ялты заложат 10 заповедей [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ustav-yalta.org>. - 20.12.2008.

7. Блаженніший Митрополит Київський і всієї України Володимир: Українська Православна Церква: сьогодні і перспективи [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://pravoslavnye.org.ua>.

8. Политикам не понравилась годовщина «Посольства Божьего» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://jerelo.com.ua/ru/ukraine>.

Миронова О. О. Стабільність закону у поліконфесійній державі / О. О. Миронова // Форум права. - 2009. - № 3. - С. 441-444 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09mooupd.pdf>

Розглянута взаємодія релігії та права в умовах конфесійного різноманіття та у випадках, коли релігія не визнається державною. Особлива увага приділяється співвідношенню релігійних і правових імперативів, визначаються фактори, що впливають на стабільність закону у поліконфесійній державі.

Миронова О.А. Стабильность закона в поликонфессиональном государстве

Рассмотрено взаимодействие религии и права в условиях конфессионального многообразия, когда религия не признается государственной. Особое внимание уделяется соотношению религиозных и правовых императивов, определяются факторы, которые влияют на стабильность закона в поликонфессиональном государстве.

Mironova O.O. Law Stability in Polyconfessional State

The article is devoted to cooperation of religion and law under conditions of confessional supremacy and in cases when religion is not recognized by the state. A special attention is paid to correlation of religious and legal imperatives, factors that influence on law stability in polyconfessional state.